

VÕRU KREUTZWALDI KOOL

KAREL KUUS

8.B KLASS

MINU VANAVANAISA JAAN ROOTSI LAPSEPÕLVEAASTAD JA TEGEVUS METSAVENNANA

JUHENDAJA: HELLE RUUSMAA

SISSEJUHATUS

Eesti Vabariik tähistab peagi oma 100 aasta juubelit. Sünnipäeva puhul ei saa me rääkida vaid ühest tähtsast päevast, tegemist on pika perioodiga, mis meid omariikluseni on viinud. Antud periood hõlmab mitmeid tähtsaid sündmusi, nt omariikluse väljakuulutamise 1918. aastal, Vabadussõja sündmused ja okupatsioonid. Siia kuulub ka metsavendade võitlus, mida peeti Eesti iseseisvuse eest tegelikult täiesti lootusetus olukorras.

Valisin **uurimistöö teemaks** metsavendluse oma vanavanaisa metsavend Jaan Rootsi salga tegevuse näitel. Antud teema valikul sai määravaks ka asjaolu, et 2017. aastal möödus vanavanaisa Jaan Rootsi sünnist 90 aastat ja mind huvitas tema elu metsavennana.

Eelolevast tulenevalt on antud **uurimistöö eesmärgiks** anda ülevaade minu vanavanaisa Jaan Rootsi kui metsavenna tegevusest Eesti iseseisvuse nimel. Selle eesmärgi saavutamiseks pidin ma end kõigepealt antud ajastuga kurssi viima. Selleks lugesin läbi palju raamatuid metsavendluse perioodist, otsisin infot internetist ning külastasin Võru Keskraamatukogu. Et saada terviklikku ülevaadet uuritavast ajastust, külastasin ma ka erinevaid muuseume: Võrumaa Muuseumi, Okupatsioonide Muuseumi Tallinnas ning Eesti Sõjamuuseumi Viimsis. Täiendava informatsiooni saamiseks külastasin oma sugulasi Võrus, Pärnus ja Tartus ning tegin nendega intervjuusid. Sõitsin läbi kohad, mis olid seotud vanavanaisa Jaan Rootsiiga – tema sünnikoht Võrumaal Lasva vallas Otsa külas, Pikakannu kool, Taevaskoja punker, lahingukoht Ristipallos. Kõikidest nendest kohtadest tegin ka pilte.

Kahjuks on säilinud minu vanaisal ja ka teistel lähisugulastel väga vähe pilte Jaan Rootsist. Põhjus seisneb selles, et selliseid pilte ei juletud alles hoida ja need hävitati.

Käesolev töö on jagatud kuueks peatükiks, millest mõned jagunevad omakorda veel alapeatükkideks. Esimeses peatükis antakse ülevaade Jaan Roots'i lapsepõlveaastatest ja õpingutest Pikakannu koolis ja Võru Keskkoolis. Teises peatükis kirjeldatakse Jaan Roots'i tegevust vastupanugruppide „Skautlus“ ja „Põhjala Noored“ juhina. Kolmas peatükk räägib tema tegemistest Viljandis ja Tallinnas. Neljas peatükk annab ülevaate metsavendlustest: esiteks metsavendluste olemusest üldiselt ning seejärel metsavendade tegevusest Jaan Roots'i salga näitel Taevaskojas. Viiendas peatükis räägitakse Jaan Roots'i kohtumisest tema elu armastuse Pärja Jõgevaga. Kuues peatükk annab ülevaate Jaan Roots'i elust metsas, retkedel käimistest ning tema viimasest lahingust Ristipalos.

Täna kõiki, kelle abiga käesolev uurimistöo valmis. Eriti soovin tänada oma uurimistöo juhendajat, õpetaja Helle Ruusmaad, kes leidis alati aega minu küsimustele vastamiseks ja abistamiseks. Töö valmimisele kaasa aitamise eest soovin tänada ka hr Mart Laari, kes andis omapoolseid ettepanekuid töö parendamiseks. Samuti tänan kõiki oma sugulasi, kes mulle töö valmimisel suureks toeks olid.

SISUKORD

1. JAAN ROOTSI LAPSEPÕLV JA ÕPINGUD.....	4
1.1. Lapsepõlveaastad.....	4
1.2. Kooliaastad.....	6
2. JAAN ROOTS KUI VASTUPANUGRUPPIDE ORGANISEERIJAJA JUHT	7
2.1. „Skautlus“	7
2.2. „Põhjala Noored“	8
3. JAAN ROOTSI ELUPERIOOD VILJANDIS JA TALLINNAS.....	10
4. METSAVENDLUSE PERIOOD	12
4.1. Kes olid metsavennad?	12
4.2. Metsavendade elamispaik – punker	14
4.3. Rootside perekonna võitlus metsas.....	16
4.4. Jaan Roots – metsavendade salga juht.....	18
4.5. Jaan Rootsi punker Taevaskojas	20
5. JAAN ROOTSI TUTVUS PÄRJA JÕGEVAGA JA POJA RAIDI SÜND	21
6. JAAN ROOTSI VIIMANE LAHING RISTIPALOS.....	25
KOKKUVÕTE	27
KASUTATUD MATERJALID	28

1. JAAN ROOTSI LAPSEPÖLV JA ÖPINGUD

Sinine ja must ja valge ikka kõrgel lehvigu!

Ärgu eesti meeste sugu vaenlase ees murdugu.

Kui on vaja kaitsta kodu võideldgem ka meie nii,

nagu meie esiisad – viimse veretilgani.

(Kaska, 2008)

1.1. Lapsepõlveaastad

Minu vanavanaisa oli Jaan Roots (foto 1). Ta sündis 17. aprillil 1927. aastal Võrumaal Lasva vallas Otsa külas ja oli viies laps peres. Päris mitmes kohas on tema sünniaastaks märgitud ka 1928. aasta, seda selleks, et vältida kutsumist okupantide sõjaväkke. Vanaisa järgi pandi poisile nimeks Jaan.

Foto 1. Jaan Roots (VK 5068: 8, lk 18).

Lisaks Jaanile oli peres veel kolm poega: Anton (sünd. 1914), Harri (sünd. 1917), Martin (sünd. 1920) ning tütar Aino (sünd. 1914) (foto 2). (Pihlapuu, 2017).

Jaan Rootsil on üks poeg Rait Jõgeva (sünd. 05.11.1949), kaks pojatütart – Merje Jõgeva (sünd. 16.04.1973) ja Reet Jõgeva (sünd. 13.06.1975), kaks lapselapselast Karel Kuus (sünd. 26.03.2002) ja Sven Erik Saksen (sünd. 06.10.2013).

Foto 2. Perekond Roots Maristu talumaja juures. Tagareas vasakult: Jaan, Martin, Harri, Anton; esimene rida vasakult: Aino, ema Ida Elisabeth ja Antoni naine Asta. (R.-M. Roometi fotokogu. Aasta teadmata).

Talu, kus vanavanaisa Jaan elas, kandis nime Maristu talu. See osteti Jaan Rootsi vanavanaisa poolt 1870. aastal. Uus elumaja ehitati 1923. aastal. Maristu talu oli suur ja rikas – 59 hektarit maad, traktor, viljapeksumasin, 14 lüpsilehma, 3 hobust, 30 lammast, 30 kana, 3 vasikat ja 3 mullikat, 10 hektarit palgimetsa. Palke müüdi juutidele, kes viisid need Pärnusse ja sellega teenis Maristu talu lisaraha (Roomet, 2017). Kui Jaan oli kümneaastane, suri tema isa August Roots (1865–1937) ja talupidamise pidid üle võtma lapsed koos oma ema Ida Elisabeth Rootsi (sünd. 1887). Õde Aino lüpsis lehma, vend Martin tegeles traktoriga. Vend Anton läks 1934. aastal Õisu kooli õppima ja tagasi Maristu tallu ta enam ei tulnud.

Praeguseks pole talust midagi säilinud. Hoonete vundamendikivid lükati nõukogude ajal maaparandustööde käigus metsa äärde hunnikusse (foto 3 ja 4). Maristu talumaja palgid toodi 1950. aastate lõpus Võrru. Nendest palkidest ehitati Võru linna Räpina mnt 5A maja.

Foto 3. Maristu talu maa, suure männi juures asus Rootside talumaja. (Karel Kuus, 2017).

Foto 4. Maristu talu nõukogude võimu ajal maaparandustööde käigus metsa äärde lükatud vundamendikivid. (Karel Kuus, 2017).

1.2. Kooliaastad

Jaan Rootsi haridustee sai alguse 1936. aastal Pikakannu kuueklassilisest algkoolist (foto 5). Selle kooli lõpetas ta 1942. aastal. Pärast seda otsustas vanavanaisa minna õppima Võru Gümnaasiumisse. Suure konkursi tõttu ei õnnestunud tal sinna sisse pääseda. Sellepärast asus ta õppima Petseri Gümnaasiumisse, kus õppis ühe aasta. Alles 1943. aastal sai Jaan alustada õpinguid Võru Gümnaasiumis.

Foto 5. Pikakannu koolist sai alguse Jaan Rootsi haridustee. (Karel Kuus, 2017).

Kui 1944. aastal Punaarmee Eestisse tungis, tahtis Jaan Roots koos oma vanema venna Harriga Rootsi põgeneda. Kahjuks jäid nad põgenemisega hiljaks, sest kõik laevad ja paadid olid juba läinud. Andmed selle kohta, kust täpselt vennad Rootsid üle mere põgeneda tahtsid, puuduvad. Jaan Roots jätkas oma õpinguid 1944. aastal Võru Gümnaasiumis.

2. JAAN ROOTS KUI VASTUPANUGRUPPIDE ORGANISEERIJ JA JUHT

Tolleaegsed Eesti noored olid saanud Eesti iseseisvuse ajal koolis ja kodus isamaalise kasvatusena. Nad ei soovinud leppida Eesti okupeerimisega venelaste poolt. Aktiivsemad noored Võru Keskkoolis hakkasid 1945. aastal organiseerima pörandaluseid vastupanugruppe. Üheks aktiivsemaks selles tegevuses oli Jaan Roots. Ta oli koolinoorte organisatsiooni „Skautlus“ ja „Põhjala Noored“ organiseerijaid ja juhte. Vastupanugruppide eesmärgiks oli eestluse alalhoidmine noorte hulgas ja sidemete loomine metsavendadega. Koolinoored riputasid Võru tänavatele üles okupatsioonivastaseid loosungeid, rebisid maha punalippe, kogusid andmeid Võrumaal paiknevate Punaarmee väeosade kohta, levitasid metsavendade punkris trükitud lendlehti. (Kaska, 2008, lk 75).

2.1. „Skautlus“

1945. aasta 17. juunis toimus Võru lähedal Meegomäel „Skautluse“ asutamiskoosolek. Võru Keskkooli hoone pööningult oli selleks puhuks kohale toodud suur Eesti Vabariigi vapp ja

paigutatud koosolekuruumi seinale (Aarop, 1996). Grupp Võru Keskkooli tüdrukuid ja poisse lugesid selle all vandetöötuse ning andsid selle kinnituseks allkirja. Üheks vande andjaks oli ka Jaan Roots.

Vanne „Eesti eest!“

Me vannume lipu all vande.

Kinnitades ausõnaga annan pühaliku töötuse Eesti rahvuslipu all kõike teha, mis on minu võimuses, et täita kindlalt oma püha kohust Eesti isamaa üle, igal ajal aidata ligimest, ustavaks jääda skaudi seadustele ja nende järgi talitada, ei iialgi reeta meie ühist organisatsiooni ja selle liikmeid ning tarbe korral oma eluga olla valmis neid seadusi kaitsma. Minu loosungiks oli, on ja jääb: Eesti eest!

Minu oma käega kirjutatud allkiri olgu selle vande kinnituseks.

Peastaabi liige: J. Roots

(Ellen, 2001, lk 96).

„Skautluse“ peastaap andis välja oma lendlehte „Demokraatia Hääl“, mida paljundati kirjutusmasinal. Juulis-augustis 1945. aastal anti välja viis numbrit lendlehte ning need sisaldasid peamiselt välisuudiseid. 1945. aasta suvel viidi Kasaritsas Antsujärve lähistel läbi kaks sõjalise väljaõppe päeva. Seal õppisid noored relvade käsitlemist, käsigranaatide kasutamist, sidetehnikat, maastikul orienteerumist ning luuret ja lahingutegevust. Koolinoorte organisatsiooni „Skautlus“ liikmed lõid 1945. aastal sidemed Nursi lähedal paiknevate metsavendade salgaga. Grupi tegevus ei kestnud kaua, sest grupis ei pööratud vajalikul määral tähelepanu konspiratsioonile ning see võis viia sissekukkumisele. Nii otsustati organisatsiooni tegevus lõpetada ning 12. septembril 1945. aastal mindi laiali (Josia, 2004, lk 158).

2.2. „Põhjala Noored“

1945. aastal loodi uus koolinoorte vastupanugrupp „Põhjala Noored“. Selle grupi ridadesse kuulusid põhiliselt Võru Keskkooli kümnendate klasside õpilased. Jaan Roots oli „Põhjala Noorte“ poiste (skautide) grupi juht. Grupi liikmed hakkasid tegema tihedat koostööd metsavendade salgaga. Nende jaoks kogusid koolinoored luureandmeid Võrumaal paiknevate Punaarmee väeosade kohta. Samuti koostasid grupi liikmed metsavendade jaoks Võru linna

plaane, kuhu oli peale kantud kõigi tähtsamate asutuste ja objektide asukohad. Metsavendadele muretseti koolinoorte poolt mitmesuguseid vajalikke asju ja materjale (kirjutusmasinad, suusad, paber, sidumismaterjalid jne). Koolinoorte tegevus oli metsavendadele suureks abiks. Metsavennad korraldasid vastutasuks pühapäeviti koolinoorte vastupanugrupi liikmetele sõjalise väljaõppe päevi (Aarop, 1996).

Jaan Roots oli sidemees, kes pidas sidet koolinoorte ja metsavendade staabi vahel. Ta tegi seda üks-kaks korda nädalas. Kokkusaamine metsavendade staabi esindajaga toimus kas mõnes heinaküünis või punkri lähedal asuvas Elfriede Eheri majas. Punkri juurde sidemehed tavaliselt ei läinud.

„Põhjala Noored“ pöörasid oma tegevuses konspiratsioonile rohkem tähelepanu. Organisatsiooni koosolekud toimusid harva ning need viidi läbi mõnes kõrvalises kohas (Aarop, 1996).

1945. aasta detsembris tungis NKVD¹ väeosa Nursi punkrisse, hävitas selle ja tappis üheksa metsavenda. 29. detsembril 1945. aastal arreteeriti suurem osa „Põhjala Noorte“ organisatsiooni juhtkonnast. Arreteeritud koolinoori hoiti Võrus NKGB² osakonna majas. Kaua ei juletud neid Võrus hoida, sest kardeti, et metsavennad võivad rünnata ning nad vabastada. Nii viidi arreteeritud Tallinna Patareisse ja Pagarisse (Kaska, 2008, lk 73).

Jaan Roots sai sellest suurest haarangust teada ja jõudis oma Võrus asunud korterist põgeneda. Nii nagu arvata oli, tulid julgeolekumehed teda arreteerima. Mõned päevad hiljem otsiti Jaan Rootsi ka Maristu kodutalust, kuid sealtki ei saadud teda kätte. Nii oligi Jaan Roots sunnitud metsa põgenema ja seal ennast varjama hakkama. Metsas olid juba ees tema kaks venda, Martin ja Harri, kes hoidusid kõrvale mobilisatsioonist Punaarmeele. Koos vendadega varjas Jaan ennast metsas 1946. aasta sügiseni (Kaska, 2008, lk 73).

¹ NKVD on lühend asutuse venekeelsest nimetusest *Народный комиссариат внутренних дел СССР* ning eestikeelne tähendus on NSV Liidu Siseasjade Rahvakomissariaat.

² NKGB on lühend asutuse venekeelsest nimetusest *Народный Комиссариат Государственной Безопасности СССР* ning eestikeelne tähendus on NSV Liidu Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaat.

3. JAAN ROOTSI ELUPERIOOD VILJANDIS JA TALLINNAS

1946. aasta septembris läks Jaan Roots Viljandimaale, kus elas tema kõige vanem vend Anton. Anton töötas Taevere vallas meierina. Anton Roots elas Jälevere rahvamajas koos oma naise Astaga (Roots, 2017). Viljandis õnnestus Jaanil saada ajutine pass Mati Mürgi nimele. Ta asus õppima Viljandi tööstuskooli, kuid peagi sai julgeolek talle jälile ning Jaanil tuli koolist lahkuda. Viljandist läks ta edasi Tallinna, kus asus õppima kinomehaanikute kursustele. Kuid ka sealset elu ei saanud ta kaua nautida, sest julgeolek sai talle jälile ning arreteeris ta 14. mail 1947. aastal (Kaska, 2008, lk 73).

Nüüd algasid Jaan Rootsi ülekuulamised Tallinnas Pagari tänava NKVD vangikongides. Ülekuulamiste käigus ütles Jaan, et tunneb metsas liikuvat Inglise spiooni Bateckit. 23. mail 1947. aastal värvati Jaan Roots KGB³ marsruutagendiks agendinimega „Vello“. Ta saadeti Võrumaale ülesandega üles otsida väidetav Inglise spioon Bateck (Kaska, 1998, nr 7).

Pärast agendiks värbamist pöördus Jaan Roots oma kodukohta ja hakkas Bateckit „otsima“. Ta käis talust tallu ja rääkis kõigile, et ta on nüüd julgeolekutöötaja, kes on saadetud Tallinnast. Jaan Roots pidi käima Tallinnas oma tööst aru andmas. Esimesed korrad ta käis, andes üle materjale, mis kontrollimise käigus osutusid valeks. Jaan saadeti oma kodukanti tagasi ja anti kaasa keegi KGB mees, keda Jaan pidi tutvustama kui tuttavat metsavenda. Selle libametsavennaga oli Jaan Roots väga hädas ja kuidagi tuli sellest mehest kiiresti vabaneda (Kaska, 2008, lk 74).

Tol ajal kutsusid okupatsioonivõimud metsavendi metsast välja, lubades, et neile ei tehta midagi. Omavahelisel kokkuleppel läks Jaan Rootsi ema Lasva valla partorgi⁴ juurde ja andis oma poja üles. Partorg tuli kohale, noomis Jaani ning laskis talle välja anda viie aasta passi. Jaan oli nüüd legaalselt elav aus Nõukogude kodanik ja nii nad said KGB poolt kaasa sokutatud libametsavenna enda poolt ära saata. Edaspidi kutsuti küll Jaan Rootsi KGB-sse kohtumisele, kuid enam ta sinna ei läinud ning hakkas ennast jälle varjama. Tema põhiline liikumistrajektor oli Paidra, Tsolgo, Joosu ja Mõrgi kandis (foto 6). Ta liikus suhteliselt julgelt ringi, käis pidudel, vältis ainult kohtumist julgeolekuga. 1948. aasta algul liitus ta Paul Randmaa metsavendade salgaga (Kaska, 2008, lk 75).

³KGB on lühend asutuse venekeelsest nimetusest *Комитет Государственной Безопасности* ning eestikeelne tähendus on NSV Liidu Riikliku Julgeoleku Komitee

⁴Partorg ehk parteiorganisaator

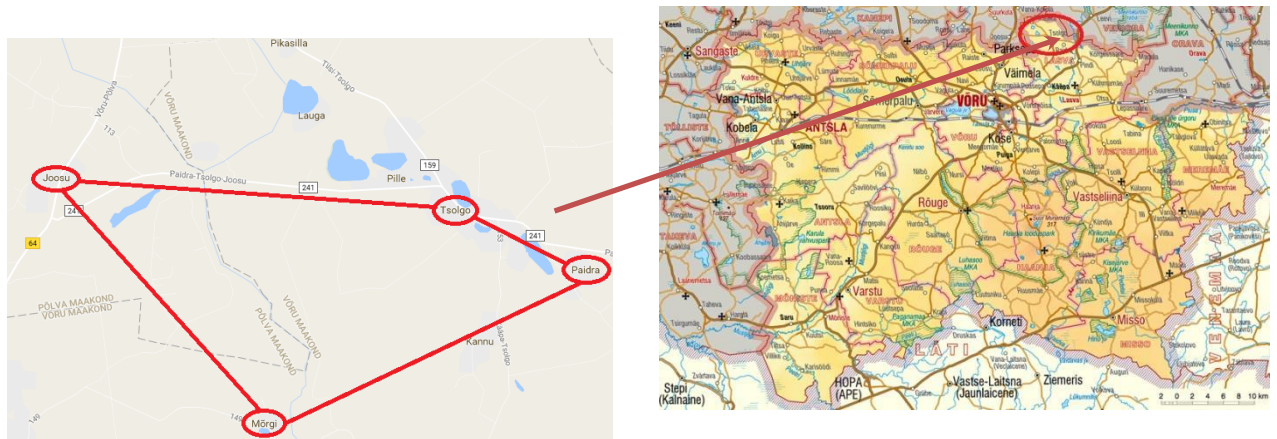

Foto 6. Jaan Rootsi peamine liikumispiirkond aastatel 1947–1948

(http://entsyklopeedia.ee/meedia/v%C3%B5rumaa3/vorumaa_kaartskeem)

Pärast seda, kui Jaan Roots venna juurest Tallinnasse läks ja ta seal arreteeriti, ta oma venna Antoniga väga palju ei suhelnud, et mitte tekitada talle probleeme julgeolekuga. Kuid siiski pidi Anton Roots koos oma naisega viibima paljudel ülekuulamistel nii Viljandis kui Võrus. 1950. aastal sõitis Anton Roots koos oma naise Astaga Siberisse. Sinna põgenesid nad ise, et mitte taluda rohkem julgeoleku ülekuulamisi. Nad läksid Novosibirski oblastisse, kus oli juba ees Rootside pere ema Ida Elisabeth Roots, kes oli küüditatud 1949. aastal. Astal ja Antonil jäi maha poeg Mati, kes jäi Asta ema kasvatada. Kui poeg Mati seitsmeaastaselt kooli läks, tulid tema vanemad Asta ja Anton ning vanaema Ida Elisabeth Venemaalt tagasi. Koos koliti Tihemetsa elama. Anton Roots suri 17. mail 2002. aastal ja ta on maetud Pärnu kalmistule. Intervjuust Anton Rootsiga selgus, et isa oma eluajal sellest perioodist väga rääkida ei tahtnud (Roots, 2017).

4. METSAVENDLUSE PERIOOD

4.1. Kes olid metsavennad?

Metsavend oli inimene, kes varjas ennast Nõukogude võimu eest ja/või osales relvastatud vastupanus (foto 7). Hinnanguliselt kõigub metsavendade arv eri aegade jooksul 30 000 ümber. Kõige rohkem oli metsavendi aastatel 1944–1945. Metsavendade võitluse eesmärk oli kaitsta oma perekondi ja iseennast võõrvõimu vägivalla eest. Metsavennad lootsid taastada Eesti iseseisvuse (Laar, 2013, lk 141).

Metsavend pidi olema vastupidav nii vaimselt kui füüsiliselt. Metsavend ei tohtinud kasutada õiget nime oma võitluskaaslaste, abistajate ega vaenlaste hulgas. Kasutada tohtis hüüd- või varjunime. Metsavend pidi lõpetama omaste külastamise, sest tema kodu oli vaenlase pideva valve all. Mingil juhul ei tohtinud metsavend külastada oma kodu perekondlikel tähtpäevadel, sest need päevad olid vaenlasele teada ja neil päevil tugevdati valvet metsavenna kodu ümber. Metsavend ei tohtinud anda mitte kellelegi mingit teavet oma relvavendade, asukoha, tegevuse ega kavatsuste kohta.

Metsavendade hulka kuulus nii mehi, naisi kui ka lapsi. Algul oli naisi metsas vähem. Nõukogude terrori tugevnedes ei jäänud aga naistel muud üle kui minna metsa meeste juurde. Metsavennad ei elanud mitte ainult metsas, vaid ka taludes ja linnadeski. Metsavennad tundsid ennast küllalt kindlalt ja olid relvastatud (Laar, 2013, lk 83). Mis puutub metsavendade relvastusse, siis vähemalt käsituli relvi oli sõjajärgses Eestis külluses. Relvastust oli Saksa sõjaväest maha jäänud rohkelt. Kergematest relvadest kasutasid metsavennad püsse, automaatrelvi ja püstoleid. Püssid ja automaadid olid seejuures tihti ümber ehitatud. Nende kaba oli lühem, et relva saaks mantli varjus kanda. Aja jooksul vahetati Saksa relvad Vene relvade vastu välja. Neid saadi tavaliselt tapetud julgeolekutöötajatelt ja teistelt võimuesindajatelt. Kõige rohkem meeldisid metsavendadele muidugi püstolid, mida oli kerge peita ja välja tõmmata (foto 8 ja 9). Relvade eest hoolitsemine kuulus metsavendade igapäevategevuste hulka. (Laar, 2013, lk 151)

Võrumaa metsavennad kujutasid endast tõsiseltvõetavat jõudu ja neid saadeti hävitama suured nõukogude julgeolekuüksused. Üksuste ja metsavendade vahel toimus mitmeid lahinguid. Võrumaal oli metsavendi rohkem, kui teistes Eesti maakondades.

Metsavennad said toitu taludest, aga nad pidid seda ka ise muretsema. Taludest saadi veel riidesemeid, hästi läksid kaubaks igat sorti kampsunid ja pulloverid. Asendamatuks riietusesemeks oli suur lambavillane kasukas, mis kaitses öösiti külma eest.

Omaette küsimus oli tervishoid. Selliste eluviiside juures oli kerge haigestuda. Vahel üritasid metsavennad end ravida taludes, aga kui häda läks õige suureks, tuli pöörduda arsti poole. See oli loomulikult riskantne, kuid läks tavaliselt korda. Haavata saanud metsavennad lasid end granaadiga õhku, et vältida vaenlase kätte langemist.

Metsavendadel puudus jõud küüditamisaktsiooni peatamiseks. Mõnel pool üritasid metsavennad rikkuda raudteed, rünnati küüditamisel osalevaid nõukogude aktiviste. Tuhandeid inimesi hoiatati metsavendade poolt eelseisvast küüditamisest ning nad jõudsid varjuda. Metsad täitusid inimestest, kellel polnud enam midagi kaotada. Paljude pered olid saadetud Siberisse, nad olid kaotanud elus kõik – nii kodu kui ka omaksed. Üle jäi vaid kättemaks. „Parem surm siin kui Siberis“ muutus metsavendade tegevuse kandvaks loosungiks. (Laar, 2005, lk 36–37)

Foto 7. Jaan Roots (keskel) kuulsa grupi „Orion“ juhina Vastseliina vallas Võrumaal (VK 5086: 6, lk 18)

Foto 8. Näide metsavendade relvadest Okupatsioonide Muuseumist Tallinnas. (Karel Kuus, 2017)

Foto 9. Näide metsavendade relvadest Eesti Sõjamuuseumis, Viimsis. (Karel Kuus, 2017)

4.2. Metsavendade elamispaik – punker

Metsavendade elukohaks metsas oli punker (foto 10). Mitte keegi peale nende, kes punkris elasid, ei tohtinud teada punkri asukohta. Ainult nii oli selles punkris elamine kindlustatud, seniks kui keegi juhuslikult või metsavendi otsides punkri juurde sattus.

Foto 10. Sissekäik maa-alusesse punkrisse Metsavenna talus, Vastse-Roosa külas. (www.puhkaeestis.ee)

Punkri juures oli selle elanike poolt organiseeritud alaline valve. Punkri rajamine oli suur töö, mis nõudis materjali ja head asukohta – näiteks tihedas võsas, kus hääletult ligineda ei saanud. Seetõttu püüdsid metsavennad lisaks punkritele, kus nad elasid, ehitada ka lisapunkreid, kuhu

võis ohu korral peituda. Osa metsavendi ehitas kokkupandavad majad, mida oli kerge üles panna ja uude kohta toimetada. Punkrid võisid olla maa peal või maa all (Laar, 2013, lk 142).

Maa-aluseid punkreid ehitati nii suuremaid kui ka väiksemaid, kuid tavaliselt olid punkrid mõeldud paarile mehele. Selline punker tähendas rünnaku korral küll surmalõksu, kust polnud võimalik väljuda, kuid samas oli seda äärmiselt raske avastada. Punkrid maskeeriti põhjalikult. Hoolikalt tuli maskeerida ka suitsutoru, mis võis punkri asukohta reeta. Mõnel punkril olid isegi laudadest seinad ja põrand. See aitas neid natuke kuivemad hoida, sest muidu kippus vesi kevadel punkrisse imbuma. Tavaliselt koosnes punker kahest ruumist – ühes hoiti toiduvarusid ja teine oli eluruumiks, kus asusid narid (foto 11 ja 12).

Foto 11. Metsavendade punkri rekonstruktsiooni sisevaade Võrumaa Muuseumis. (Karel Kuus, 2017)

Foto 12. Metsavendade punkri rekonstruktsiooni sisevaade Eesti Sõjakuuseumis Viimsis. (Karel Kuus, 2017)

Punkrites elati nii suvel kui talvel. Talvel oli punkrites üksluine elada, väljas käidi vaid erandkorras, sest jäljed oleks reetnud punkri asukohta. Maapealsed punkrid olid ehitatud võimalikult maa ligi, et neid oleks raskem märgata. Nende alumine osa oli seetõttu tihti kaevatud maa sisse. Eriti heaks materjaliks osutus turvas, mis külmudes jääkõvaks muutus ning ühtegi kuuli läbi ei lasknud. Oli punkreid, kuhu oli rajatud tornilaadne ehitus, kust igast suunas tuld võis anda. Punkri seintes olid laskeavad (Võrumaa Koduloo Muuseum, Eesti Sõjakuuseum).

4.3. Rootside perekonna võitlus metsas

Terve Rootside perekond oli kantud 1949. aasta 25. märtsil väljasaatmisele kuuluvate perede nimekirja. Sellest said nad varem teada ning päev enne küüditamist vedasid nad talust kogu kraami ja loomad tuttavate poole. Pereema Ida Elisabeth, kes sellel hetkel oli 65 aastane, põgenes oma kraamiga õe Sofia Tigasoni poole, arvates, et kes teda, vanainimest, ikka ära viib. Kuid selgus, et ka õe perekond kuulus küüditamisele. Nii viidi mõlemad õed Veriora jaamast Siberisse samas rongis. Küüditati ära ka Martin Rootsi naine Vilma koos kahenädalase haige tütreaga. Vilma ema oli küüditajaid palunud, et jätku laps siia. Talle oli aga vastatud: „*Ei saa jätta, see on Rootsi veri!*“ Laps suri 26. märtsil küüditamisrongis, kui see seisis veel Võru raudteejaamas. Jaan Roots, Harri Roots, Martin Roots ja Aino Roots oma poja Rain-Maiduga põgenesid metsa (Võitlus punavõimuga, VK 5068: 6, lk 18).

Nüüd oli metsas kogu Rootside pere. Jaan Roots tuli metsavend Randmaa salgast ära ning vennad Rootsid hakkasid ehitama omaette punkrit. Punker ehitati Meenikunno soo idaserva ja seal hakkasid nad kõik koos ennast varjama.

Sellel perioodil on teada mitu suuremat metsavendade operatsiooni, mida on seostatud Jaan Rootsiiga. Rootsi salk ründas autosid, mis vedasid palgarahasid, maksudena kokku korjatud raha, samuti rünnati raudteel vaguneid (foto 13).

Foto 13. Jaan Roots üle lugemas raha, mis „vabastati“ selleks, et anda see eesti talunikele maksude tasumiseks (VK 5068: 6, lk.18).

Mõni kord võeti ette ka pikki retki Pärnumaale. Jaan Rootsil elas Sindis tuttav ning ta teadis selle käest, millal umbes tuuakse Pärnust Sindi tekstiilivabrikusse palgarahasid. Nii tekkis mõte teha retk nende rahade rekvireerimiseks.

8. juunil 1949. aastal sõideti Sinti väikese bussiga, mille koos juhiga oli metsavendadele muretsenud Jaan Rootsi sugulane Ako Tamra. Sellest retkest võttis osa kuus meest: Jaan Roots, Paul Randmaa, Valter Liiv, Nikolai Joot, Karl Helk ja Elmar Taimre. Bussiga sõideti Sindi lähistele, metsavennad jäid peatuma Reiu jõe ja Paikuse vahel asuvasse metsa. Sealt läks Jaan Roots Sinti luurele ning sai oma tuttavalt teada auto numbri, millega palgaraha tuuakse. Metsavennad seadsid Sindi teele üles varitsuse ja tegid valmis palgi, millega auto peatada. Kui auto palgi taga peatus, jooksid metsavennad selle juurde, saatjatelt võeti ära relvad ja kassiirilt 110 000 rubla tekstiilivabriku palgaraha. Metsavennad jõudsid õnnelikult Võrumaale tagasi (Kaska, 2008, lk 76).

1949. aasta 28. oktoobri hommikul ründas julgeoleku väeosa ootamatult Meenikunno soo servas asuvat Rootside punkrit. Punkri juurde juhatas neid kohalik metsaülem Mõtsar, kes selle eest hiljem elu kaotas. Sel hommikul viibisid punkris Harri, Martin ja Aino Roots oma poja Rain-Maiduga. Martin Roots läks parajasti kraavist vett tooma, kui märkas lähenevat sõdurite ahelikku. Ta jooksis punkri juurde tagasi ja kõik jõudsid punkrist väljuda, kuid mingit relvastatud vastupanu ei jõutud osutada. Nende pihta avati tuli, Martin Roots lasti sõelapõhjaks ning Harri Roots sai raskelt haavata. Aino Roots viskus pikali, kaitstes kehaga oma väikest poega (Kaska, 2008, lk 77).

Sellest kohutavast seigast räägib intervjuus ka Rain-Mait Roomet: „Ühel päeval piirati punker ümber. Mehed, kes punkris olid, võtsid lahingu vastu. Kõige noorem, onu Jaani, sellel päeval punkris ei olnud. Onud Harri ja Martin tapeti. Verist onu Harrit lohistati jalgupidi hobuse järel. Ema rääkis veel, et mina väikse poisina, olevat ühtelugu korrutanud: „Hallil veli vällas, Hallil veli vällas!“ Üks julgeolekumees olevat tahtnud ka ema maha lasta, aga kuna tal oli laps süles, siis halastati.“ (Roomet, 2017).

Pärast seda kästi Ainol lapsele punkrist riided selga võtta, siis visati granaat punkrisse ja see hävitati. Aino Rootsi hoiti paar nädalat Võru julgeolekus kinni. Kui ta vabastati, anti talle kaasa kinnine ümbrik kirjaga Jaan Rootsile. See ümbrik jäi aga Ainol Jaanile üle andmata. Aino hakkas ennast jälle koos poja Rain-Maiduga metsas varjama. 1950. aastal sai KGB ta kätte ning saatis Venemaale Uuralisse. Tema poeg Rain-Mait jäi sugulaste juurde Võrumaale Tsolko. Õde Aino vabanes 1956. aastal. Kuna Maristu talu oli hävitatud, ei olnud Ainol vangilaagrist tagasi tulles kuhugi elama minna. Koos lapsega läks ta Valka Kase tn 15 majja Pae Juhani juurde elama. Selle mehega oli ta tutvunud Venemaal Uuralis olles. Aino Roots

suri 9. aprillil 2000. aastal. Ta on maetud Pindi surnuaeda oma vanemate kõrvale (Roomet, 2017).

4.4. Jaan Roots – metsavendade salga juht

Metsavendade salga hümn:

*Kui peaksin langema su eest, mu isamaa,
kas ausas võitluses või relvata,
siis teadke sõbrad kõik, mu hinge viimne hõik,
te kätte tasuge mu elu eest*

(Kaska, 2007, lk 78).

Pärast seda, kui Paul Randmaa salk langes 1949. aasta oktoobris ja Jaan Roots oli võitluses julgeolekuga kaotanud oma kaks venda, koondusid allesjäänud mehed tema ümber. Roots moodustas neist uue metsavendade salga ning jätkas võitlust. Põhigruppi kuulus kümnekond metsavenda ja sinna võeti ainult põhjalikult kontrollitud ja tuttavaid mehi. Jaan Roots oli juhina väga ettevaatlik (foto 14).

Foto 14. Jaan Rootsi salga mehed puhkehetkel. Vasakult pudeliga Jaan Vigel, ees Jaan Roots, püstol pea peal, paremal Elmar Käis. (http://kultuur.elu.ee/ke488_metsavennad.htm).

Jaan Rootsi salga eesmärgiks oli igati kahjustada Eestit okupeeriva riigi majandust. Selleks rünnati kaupluseid, kaubaautosid, rahasaadetisi jne, mis tollel ajal kuulusid Eestit okupeerivale

Nõukogude Liidule. Sellise tegevusega kahjustasid metsavennad okupantide majandust ning saadi endale võitluse jätkamiseks vajalikud toiduvarud, relvastust ja raha. Seda ei nimetanud metsavennad röövimiseks, vaid rekvireerimiseks. Eraisikutele kuuluvat vara nad ei puutunud.

Operatsioonidel käimist nimetas Jaan ise retkedel käimiseks. Kõik retkelkäimised olid osalejate vahel põhjalikult läbi arutatud. Tavaliselt käisid retkedel salga nooremad mehed, vanemad mehed tegelesid majapidamise ja valvega (Kaska, 2008, lk 79).

Õiged metsavennad ei tapnud põhjuseeta üldjuhul kedagi. Kuuli said ikka need, kes oma tegevusega olid selle ära teeninud, nendeks olid siis äraandjad, pealekaebajad, metsavendade ja nende perede tagakiusajad.

Jaan Rootsi salk oli võrdlemisi liikuv ja peamisteks tegutsemiskohtadeks olid Põlva, Räpina ja Võru rajoon. Alati õnnestus neil pärast operatsiooni kiiresti kaduda ja jälitajad maha raputada. Tema salk oli üks viimaseid aktiivselt tegutsevaid metsavendade salku ajaloolisel Võrumaal. Salka kuulus ka Eesti viimane metsavend August Sabbe, kes hukkus alles 1978. aastal Võhandu jõel.

Jaan Rootsi salga põhigrupi moodustasid järgmised metsavennad:

- Elmar Käis (1924), langes 6.06.1952 Ristipalos.
- Erich Treial (1916), langes 6.06.1952 Ristipalos.
- Valter Võhni (1920), langes 6.06.1952 Ristipalos.
- Martin Parts (1920), langes 6.06.1952 Ristipalos.
- Arnold Kakko (1932), langes 2.07.1950 Peraküla lähedal.
- Olav Kakko (1932), langes 28.10.1950 Koolma küla lähedal.
- Jakob Kakko (1934), legaliseerus 1950 ja arreteeriti samal aastal.
- August Sabbe (1909), hukkus 28.09.1978 Võhandu jõel.
- Jaan Vigel (1906), legaliseerus 1954, arreteeriti 1955 ja sai 25 + 5 aastat.
- Ludvig Juks (1911), legaliseerus 1954, arreteeriti 1955 ja sai 10 + 5 aastat.
- Elmar Kurvits (1909), legaliseerus 1956. Autasustati 1998. aastal V klaasi Kotkaristiga (Aarop, 2007, nr 2, lk 54–55).

Energiliselt ja aktiivselt tegutsev salk häiris kohalikke Nõukogude võimumehi ja kommunistliku partei tegelasi. Nii saadetigi Tallinnast ja isegi Moskvast abivägesid nende püüdmiseks. KGB värvas kümneid agente ja informaatoreid Rootsi salga avastamiseks, kuid esialgu see kõik tulemusi ei andnud.

4.5. Jaan Rootsi punker Taevaskojas

1951. aasta sügisel ehitas Rootsi salk endale punkri Taevaskoja lähedale. Taevaskoja punker ehitati Suure-Taevaskoja kaljust umbes 400 m lõuna poole. Suvel käisid mehed Ahja jõe ääres kala püüdma ja ennast pesemas. Punker koosnes kahest ruumist. Eesruumis hoiti toiduaineid, joogivett ja küttepuid. Varutud oli kartulit ja jahu, sest punkris küpsetati ka leiba. Kõik talveks vajalik muretseti juba sügisel valmis. Tagumine ruum oli eluruumiks. Seal oli ahi ja kahekordsed narid kümnele mehele. Korsten torgati välja ainult ahju kütmise ajal, mis toimus tavaliselt öösel.

Punkri sissepääsu kattis luuk, millel kasvas väikene kuusk, luugi alt viis redel punkrisse. See punker jäi Rootsi metsavendade salga viimaseks asukohaks (Kaska, 2008, lk 82).

Tekib küsimus, miks Jaan Roots ehitas oma punkri just Taevaskoja ümbrusesse? Taevaskoda jäi väljapoole piirkonda, kus Rootsi salk oli varem tegutsenud ning kust seda väga intensiivselt otsiti. Taevaskojast ei teadnud Rootsi aga keegi otsida. Teiseks põhjuseks oli metsavend Elmar Kurvitsa ühinemine Jaan Rootsi salgaga. Kuna Kurvits oli Taevaskoja lähedalt pärit, siis tundis ta ka hästi sealset ümbrust ja inimesi.

Taevaskojas toimus samal ajal Saesaare hüdroelektrijaama ehitamine ning seoses sellega liikus seal ringi palju võõraid inimesi. Seega ei häirinud mõne võõra ringiliikumine seal kohalike elanike tähelepanu.

Jaan Rootsi Taevaskoja punker lasti hävituspataljonlaste poolt õhku 1954. aastal. Praeguseks on punkrist säilinud ainult suur auk metsa all (foto 15).

Foto 15. Taevaskoja punkrist on säilinud suur auk. (Karel Kuus, 2017).

MTÜ Taevaskoja liikmed avasid 28. juunil 2010. aastal Jaan Rootsi metsavendade salga punkri juures infotahvli, mis annab ülevaate seal elanud vastupanuvõitlejatest (foto 16). Samuti on paigaldatud viidad, et punkri asukoht oleks lihtsalt leitav.

Foto 16. Infotahvel Taevaskojas Jaan Rootsi punkri juures. (Karel Kuus, 2017).

5. JAAN ROOTSI TUTVUS PÄRJA JÕGEVAGA JA POJA RAIDI SÜND

Minu vanavanaema Pärja Jõgeva (sünd. 30.08.1922) oli Pikakannu koolis õpetaja 15. septembrist 1945. aastast kuni 1. septembrini 1948. Jaan oli selle kooli juba lõpetanud, aga päris tihti külastas ta oma kodukanti. Nii ta esimesi kordi minu vanavanaemaga Pikakannus kohtuski. Sealsed kohtumised olid neil algul väga põgusad. Kui vanavanaema Pärja läks 1948. aasta septembris Tsolgo kooli õpetajaks, muutus nende suhtlus aktiivsemaks. Tsolgo seitsmeklassilise kooli õpetajana töötas Pärja Jõgeva 26. maini 1949. Pärja ristipoeg Ain meenutab: „Olin kaheksa-aastane ja käisin tädi Pärjaga Tsolgo koolis kaasas. Päris tihti tuli Jaan Roots õhtuti Pärjale külla. Nende vestlusteemasid ma ei mäleta ega osanud ka sellele lapsena tähelepanu pöörata. Meile lastele nendest teemadest ja nimedest ei räägitud.“ Jaan oli Pärjast viis aastat noorem (Pihlapuu, 2017).

Vanavanaema Pärja elas Venenurmel (foto 17). 1949. aasta 5. novembril sündis Pärjal poeg Rait. Pärja ei julgenud lapse sünnitunnistusele isa nimeks Jaani märkida, isa nimeks on märgitud Hans.

Foto 17. Talu, kus elas Pärja Jõgeva. (Karel Kuus, 2017)

Pärast poja sündi hakati vanavanaema kutsuma ülekuulamistele. Tsolgo kooli üks õpetaja oli vanavanaema peale „koputanud“ ja kandnud julgeolekutöötajatele ette, et Pärjal on laps Jaan Rootsiga. Sellest sai alguse vanavanaema raske elu: ülekuulamised, läbiotsimised talus, varitsused ümber talu (Pihlapuu, 2017).

Jaan Roots käis harva oma last vaatamas, sest see oli liiga ohtlik. Need korrad, kui Jaan poega külastas, kasutas ta majja sisenemiseks elutoa akent (foto 18). Last käis ta vaatamas öösiti, sest see oli kõigile ohutum. Jaan ei koputanud aknale, vaid tegi suus näpu märjaks ja tõmbas märja näpuga kiireid liigutusi tehes mööda aknaklaasi. See oli Pärja ja Jaani omavaheline kokkuleppe (Pihlapuu, 2017).

Foto 18. Venenurme talu aken, mille kaudu Jaan Roots tuppa pääses. (Karel Kuus, 2017)

Mõned üksikud korrad sai Jaan oma väikest poega süles hoida. Kuna selles talus elas veel Pärja õde oma lastega, kardeti Jaani õelastele näidata. Lapsed võisid tahtmatult kuskil kellelegi rääkida, et neil käib vahetevahel külas mingi onu. Selleks mõtles Jaan välja lahenduse. Ta tegi toa ukse sisse väikese augu, kust sai oma last jälgida. Nii ei olnud tal vaja karta, et teised toas olivad teda näevad (Pihlapuu, 2017).

Tekkis ka selliseid olukordi, kus vanavanaisa pidi ennast võõraste eest peitma Venenurme küüni heinte sisse (foto 19). Venenurme talus toimusid sagedased NKVD poolsed läbiotsimised. Talus elavate inimeste ja Jaani vahel oli tehtud kokkuleppe: kui talus olid julgeoleku töötajad järjekordsel läbiotsimisel, läks talus elav vanatädi Anete Vill (sünd. 19.07. 1898) sauna äärde pesu pesema. Pesunõõrile kuivama riputas ta eelnevalt kokkulepitud riidesemed. Nii sai Jaan teada, et praegu ei tohi tallu tulla (Hirv, 2017).

Foto 19. Venenurme heinaküün, kus Jaan Roots ennast peitis. (Karel Kuus, 2017)

Ühel kevadisel 1951. aasta märtsikuu päeval, kui vanavanaema Pärja läks Paidra veskile, ta arreteeriti. Vanavanaema viidi Võrru arestimajja. Seal algasid ülekuulamised, kus nõuti revolvi ähvardusel „Rootsi kunni“ väljaandmist. Ülekuulamisel kasutati füüsilist vägivalda. Näiteks seoti vanavanaemal käed üles lae alla kinni ja pähe tilgutati külma vett. Selline piinamine kestis mitmeid ja mitmeid tunde. Kuid vanavanaema ei reetnud oma lapse isa. Võru arestimajast ei lastud teda enam koju asju pakkima ja lapsega hüvasti jätma. Kogu tema vara konfiskeeriti. Karistuseks määrati 25 + 5 aastat Venemaal Gorki (nüüd Nižni-Novgorodi) oblasti vangilaagris, kuhu ta saadeti 30. märtsil 1951. aastal. Süüks oli metsavend Jaan Rootsiga suhtlemine, tema varjamine ja laps. Poeg Rait oli 1,4 aastane, kui tema ema ära viidi (Pihlapuu, 2017).

Pärast vanavanaema Pärja arreteerimist KGB julgeolekutöötajate poolt käis Jaan Roots veel mõned üksikud korrad poega vaatamas. Viimast korda nägi Jaan Roots oma last 2. mail 1951.

aastal. (Pihlapuu, 2017). Vanaisa Raiti jäi kasvatama tema vanavanatädi Anete Vill, kes elas samuti Venenurme talus.

Vanavanaema Pärja vabastati Gorki oblasti vangilaagrist 22. septembril 1956. aastal. Selleks ajaks oli Jaan Roots juba hukkunud (06.06.1952). Minu vanaisa Rait kannab oma ema neiupõlvenime Jõgeva. Aastaid hiljem abiellus vanavanaema Pärja uuesti ja Raiti kasvatas kasuisa Karl Tuvikene.

2001. aastal tunnustas tolelaegne Eesti president Lennart Meri minu vanavanaema Pärja tegevust Murtud Rukkilille märgiga (foto 20). Murtud Rukkilill on lootuse, truuduse ja tänu märk ning sellega austatakse võõrvõimude poolt õigusvastaselt repressseeritud (Jõgeva, 2017).

Foto 20. Vanavanaema Pärja Tuvikene saamas president L. Merilt Murtud Rukkilille märki 29. mail 2001. aastal. (Perekonna fotokogu)

6. JAAN ROOTSI VIIMANE LAHING RISTIPALOS

Jaan Rootsi ja tema salka oli juba väga pikka aega julgeolekumeeste poolt varitsetud. 1952. aasta kevadel õnnestus agendil „Mänd“ (Eduard Kasesalu) võita metsavendade usaldus ja sööta neile ette andmed, mis viisid Rootsi salga hävingule. Agent „Mänd“ rääkis metsavendadele, et Veriora metsamajandist on palgapäeval kerge vaevaga võimalik kätte saada 100 000 rubla palgaraha. Kasesalu rääkis metsavendadele, et tema oleks huvitatud mõningase summa teenimisest ning pakkus neile abi objekti luure ja ettevalmistuste tegemisel. Metsavennad läksid selle ettepaneku õnge. Pangast raha toomine pidi toimuma 6. juunil 1952. aastal. Veriora metsamajandi kontor asus Rāpinast paari kilomeetri kaugusel Ristipalos metsatuka ääres. Sinna sõitmiseks võttis Roots ühe oma kaaslasega Võru taksopöörusest takso Pobeda. Konnametsa juures peeti takso kinni ja taksojuht viidi metsa ning jäeti sinna August Sabbe valve alla. Edasi sõitsid taksoga viis metsavenda: Roots, Vöhni, Käis, Treial ja Parts (Kaska, 2008, lk 82).

Metsamajandi juures ootas metsavendi juba julgeoleku poolt üles seatud varitsus. Metsavendade auto jõudis metsamajandi kontori ette umbes kell 18. Kolm metsavenda väljusid autost ja Jaan Roots läks kontori välisukse juurde, kuid uks oli kinni. Teise korruse avatud aknast küsinud sõjaväemundris mees, et mida vaja. Jaan Roots avanud püstolist tule, kuid kohe kõlasid ka julgeolekumeeste lasud. Jaan Roots kukkus koos ühe teise metsavennaga ukse ette maha, kolmas mees jõudis joosta kontori taha ja sai seal surma (foto 21).

Foto 21. Rāpina Metsamajandi kontorihoone, mille juures Jaan Roots 06.06.1952 langes. (Kultuur ja Elu 2007, nr 2, lk 57)

Jaan Rootsil olevat veel eluvaim sees olnud. Kuna oli antud korraldus, et Roots tuleb elusalt kinni võtta, saadeti kiiresti auto Rāpinasse arsti järele.

Ent kui arst kohale jõudis, oli Jaan Roots juba surnud. Ristipalo lahingus langenud metsavendade surnukehad pandi autole ja viidi Võru julgeolekuosakonna maja õues olevasse kuuri. Sinna kuuri olevat veel viidud inimesi nende isikuid tuvastama. Edasine teekond, kuhu surnukehad sealt viidi, pole enam teada. (Kaska, 2008, lk 83).

Nii lakkas Rápina lähedal Ristipalos tegutsemast üks Võrumaa kuulsamaid metsavendade salku (foto 22).

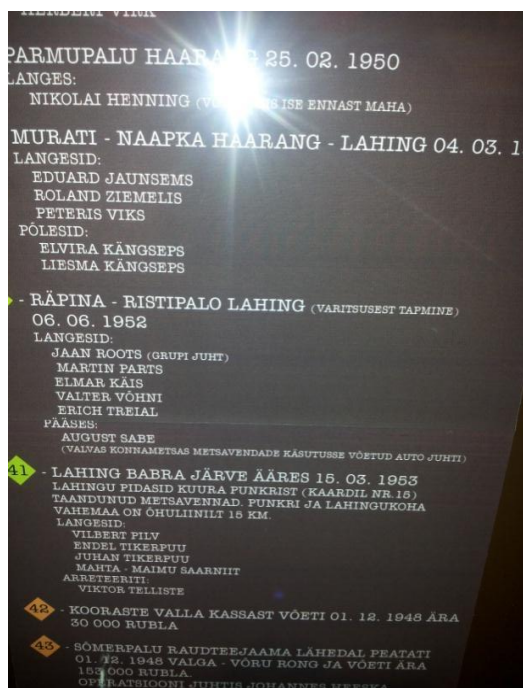

Foto 22. Ristipalo lahingus langenute nimed Võrumaa Muuseumis. (Karel Kuus, 2017).

Võitluses nõukogude võimuga kaotas Rootside perekond kolm poega; kuhu nad maeti, pole teada. Jaan Roots oli tõeline Eesti Vabariigi patrioot, kes võitles okupantide vastu puhtalt aatelistel kaalutlustel ja jäi Eestile surmani truuks. Jaan Roots oli kõigest 25, kui ta hukkus.

Võru Kreutzwaldi Kooli (foto 23) ja Pikakannu Kooli (foto 24) seinal on mälestustahvel vastupanuliikumises osalejate nimedega, kes hukkusid okupantide vastu võideldes Eesti vabaduse eest. Nendel tahvlitel on ka Jaan Rootsi nimi.

Foto 23. Mälestustahvel Võru Kreutzwaldi Koolis. (Karel Kuus, 2017).

Foto 24. Mälestustahvel Jaan Rootsile Pikakannu koolis. (Karel Kuus, 2017).

KOKKUVÕTE

Võrumaa oli üks aktiivsemaid piirkondi vastupanuvõitluses, kus metsavennad pidasid võitlust Vene okupantide ja eestlastest reeturite vastu. Üheks aktiivsemaks Võrumaa metsavendade hulgas oli Jaan Roots.

Sissejuhatuses püstitatud eesmärk – anda ülevaade minu vanavanaisa Jaan Rootsi kui metsavenna tegevusest Eesti iseseisvuse nimel – sai uurimistöö käigus täidetud. Eesmärgi püstitamisel ei olnud ma kindel, kas ja kui palju on elus veel inimesi, kes oskaksid rääkida Jaan Rootsi elust ja tegevusest ning täiendada seni olemasolevaid fakte. Töö käigus kohtusin sugulastega, kellega senini oli meil kontakt puudunud – Jaan Rootsi vennapoeg Mati Roots elab oma perega Pärnus ja õepoeg Rain-Mait Roomet Tartus. Sugulasi intervjuuerides sain teada mõningaid uusi fakte Jaan Rootsi lapsepõlve kohta ja tema hilisema tegevuse kohta metsavennana. Sugulaste kaudu leidsin ka ainsa olemasoleva foto, kus on peal Rootside pere oma kodutalu trepil.

Minu vanavanaisa Jaan Rootsi elu jäi küll lühikeseks, kuid ta osales aktiivselt vastupanuvõitluses Nõukogude võimuga ja hoidis niimoodi elus Eesti iseseisvust ja

isemõtlemist. Tema elu on näiteks ühe isamaalise koolinoore ja Eesti metsavenna saatusest, kes ei leppinud Eesti okupeerimisega. Jaan Roots osales pörandaalustes koolinoorte ühendustes „Skautlus“ ja „Põhjala Noored“, mille kaudu ta tutvus metsavendadega, kellega mõni aeg hiljem ka ise liitus.

Töö koostamine oli minu jaoks väga huvitav kogemus. Olles nüüdseks palju selle teema peale mõelnud, olen arvamusel, et noorte Nõukogude võimu vastane tegevus aitas säilitada ja kanda edasi meie rahvustunnet järgmistele põlvedele. Ja seda eelkõige peresiseselt.

Vaatamata sellele, et Jaan Roots ei näinud Eesti taasiseseisvumist, on vanavanaisa teinud midagi suurt ja aidanud Eesti vabaks saamisele kaasa. See oli küll lootusetu tegevus, kuid nii metsavendade võitlus kui ka kõik järgnevad erinevad protestiaktsioonid aitasid kaasa Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamiseni 1991.aastal.

KASUTATUD MATERJALID

Võitlus punavõimuga. (2006) VK 5068: 6, lk 18.

Aarop, K. (27.01.1996) *Eesti koolinoored vabadusvõitluses*. Võrumaa Teataja, lk 7.

Aarop, K. (2007) Metsavendade juht Jaan Roots. *Kultuur ja Elu* (2), 48–57.

Ellen, J. (2001) *Võrumaa Saaga*. Tallinn: AS Ühiselu.

Josia, U. (2004) *Saatusekaaslased*. Tartu-Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Laar, M. (2005) *Unustatud Sõda*. Tallinn: Grenader.

Laar, M. (2013) *Metsavennad*. Tallinn: OÜ Read.

Kaska, V. (2008) *Vastupanuvõitlus*. Jõgevamaa: Vali Press OÜ.

Kaska, V. (17. mai 1998) *Nimed mälestustahvilil*. Ugandi, nr 7.

Intervjuud

Hirv, K. (11.02.2017). *Jaan Rootsi armastus Pärja Jõgevaga ja poeg Raidi sünd*. (K. Kuus).

Jõgeva, R. (22.02.2017). *Jaan Rootsi armastus Pärja Jõgevaga ja poeg Raidi sünd* (K. Kuus)

Pihlapuu, A. (26.01.2017). *Jaan Rootsist ja tema perekonnast. Meenutusi Pärjast.* (K. Kuus)

Roomet, R.-M. (27.02.2017). *Meenutused Maristu talust.* (K. Kuus)

Roots, R.-M. (20.02.2017). *Jaan Roots Viljandimaal.* (K.Kuus)

Fotod

Entsüklopeedia (2003). *Jaan Rootsi peamine liikumispiirkond 1947–1948. aastal.* Foto, kasutamise kuupäev: märts 2017

http://entsyklopeedia.ee/meedia/v%C3%B5rumaa3/vorumaa_kaartskeem

Võrumaa muuseum (2006). *Jaan Roots* [Foto]. Kasutamise kuupäev: märts 2017, VK 5068:8, lk 18.

Roomet, R.-M. (2017). *Perekond Rootsid kodutalu ees* [Foto]. Kasutamise kuupäev: märts 2017, Roometi fotokogu.

Kuus, K. fotod. Kasutamise kuupäev: märts 2017, autori fotokogu.

Puhkaeestis.ee: *Sissekäik maa-alusesse punkrisse Metsavenna talus, Vastse-Roosa külas* [Foto]. Kasutamise kuupäev: märts 2017: (<https://reisikirjad.gotravel.ee/kuhu-minna-lastega-vorumaal-ja-teel-sinna/>)

Kultuur ja Elu (2007). *Jaan Rootsi salga mehed* [Foto]. Kasutamise kuupäev: 20. märts 2017: http://kultuur.elu.ee/ke488_metsavennad.htm

Kultuur ja Elu (2007). *Räpina Metsamajandi kontorihoone, mille ees Jaan Roots langes* [Foto]. Kasutamise kuupäev: märts 2017: Kultuur ja Elu 2007, nr 2, lk 57.